

ETELÄ- SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA VUOSILLE 2022-2023

Tiivistelmä

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on lakisääteinen suunnitelma, joka Etelä-Savossa on tehty ensimmäisen kerran maakuntatason suunnitelmana vuosille 2019 -2021. Suunnitelma on nyt päivitetty vuosille 2022-2023. Suunnitelma koskee 0-29 vuotiaita lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään.

Suunnitelman päivityksestä on vastannut pienempi työryhmä, jossa on ollut edustajia maakunnan kunnista, sote kuntayhtymistä, kunnan sivistystoimen palveluista, järjestöistä ja seurakunnasta. Suunnitelmaa laadittaessa on huomioitu lastensuojelulain 12 §, kansallinen lapsistrategia, nuorisotyön ja –politiikan ohjelma 2020-2023 sekä Etelä-Savon hyvinvointisuunnitelma 2021-2024, joka on vielä valmisteilla.

Suunnitelman lähtökohtana on ollut ja on edelleen perhekeskustoiminta. Avoin toiminta, varhainen tuki ja palvelut verkostoidaan perheiden tarpeita vastaava yhteensovitetuksi toimivaksi kokonaisuudeksi. Yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja alueellisesti toimivia perhekeskuksia on perustettu ja perustetaan edelleen sekä niiden toimintaa edelleen vahvistetaan ja kehitetään. Lapsen, nuoret ja perheet otetaan mukaan toimintaan ja palveluja kehittämään, toteuttamaan sekä arvioimaan. Lapsi- ja perheystävällistä toimintakulttuuria vahvistetaan ja sen mukaisia toimintatapoja. Kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien (kunta, sote, järjestöt, seurakunta, yksityiset) toiminta, resurssit ja palvelut yhteensovitetaan perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi. Tarvittavista yhteistyörakenteista ja käytännöistä sovitaan perhelähtöisten integroitujen palvelujen tarjoamiseksi, yhteistyötä koordinoidaan ja johdetaan maakunnallisesti

Hyvinvointisuunnitelman nykytilan kuvaus on päivitetty tilastojen ja kyselyiden osalta. Myös perheille tehdyn kyselyn tuloksia on hyödynnetty suunnitelmaa laadittaessa. Kyselyssä nousi esille esimerkiksi palveluiden parantamisessa liittyen seuraavat asiat; sähköisen ajanvarausjärjestelmän kehittäminen, laajempi ja voimakkaampi palveluiden markkinointi, lisää nuorisotiloja ja nuorten vapaa-ajanviettomahdollisuuksia, matalan kynnyksen palveluita lisää, enemmän ilta- ja viikonloppuaikoja sekä enemmän edullisempia palveluja.

Painopisteisiin ja toimenpiteisiin ei ole tehty edelliseen suunnitelmaan verrattuna olennaisia muutoksia. Painopisteet ovat perhelähtöisyys, turvallisuus, osallisuus ja yhdenvertaisuus, varhainen tuki, vanhemmuuden, parisuhteen ja erotilanteiden tuki sekä tarpeisiin perustuvat palvelut. Suunnitelmaan kirjattuja toimenpiteitä ovat esimerkiksi aito kohtaaminen, hyvät elintavat: mm. elintapaohjaus, Neuvokas perhe –työskentely, omajuttu/harrastus kaikille, lapsi- ja perhelähtöinen vuorovaikutus: Lapset puheeksi, lasten ja nuortenvaikuttaminen: oppilaskunta, lastenparlamentti, nuorisovaltuusto, Etelä-Savon nuoret vaikuttajat, perheparlamentti, lapsivaikutusten arviointi osana päätöksentekoa.

1 ETELÄ- SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA VUOSILLE 2022-2023	1
1.1 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA JA TAVOITTEET	1
1.2 HYVINVOIVA LAPSI, NUORI JA PERHE SEKÄ MAAKUNNALLINEN PERHEKESKUS TOIMINTASUUNNITELMAN JA YHTEISTOIMINNAN LÄHTÖKOHTANA	2
1.3 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN PALVELUJA YHTEENSOVITTAVA JOHTAMINEN JA ERI TOIMIJOIDEN ROOLIT	3
1.4. LAPSET, NUORET JA PERHEET ETELÄ-SAVOSSA	4
2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN NYKYTILA ETELÄ-SAVOSSA	8
2.1 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA	8
3 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN PAINOPISTEET JA TOIMENPITEET	13
3.1. TOIMIMME PERHELÄHTÖISESTI LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVÄKSI	13
3.2 VAHVISTAMME HYVINVOINTIA, TURVALLISUUTTA, OSALLISUUTTA JA YHDENVERTAISUUTTA	14
3.3 LISÄÄMME VARHAISEN TUEN TARJOAMISTA LAPSILLE, NUORILLE JA PERHEILLE	20
3.4 TARJOAMME LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN TARPEISIIN PERUSTUVIA PALVELUJA	23
4 SEURANTA	28
4.2. PERHEKESKUSTOIMINNAN ARVIOINTI	29
5 KUNTAKOHTAINEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN RUNKO	30
5.1 KUNNAN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA YHTEYS MUIHIN SUUNNITELMIIN	30
5.2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN KUNTAKOHTAISET TOIMENPITEET	30
5.3 OPISKELUHUOLTO	30
5.4 KUNTAKOHTAISEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN ARVIOINTI	30

1 ETELÄ- SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA VUOSILLE 2022-2023

1.1 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Lastensuojelulain 12 §:n mukaan kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi suunnitelma, joka hyväksytään valtuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Etelä-Savossa kootaan yhteinen maakunnallinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma osana LAPE-muutosohjelmaa ja lasten, nuorten ja perheiden eri toimijoiden yhteistyötä. Siinä linjataan ja sovitaan yhteisistä tavoitteista ja painopistealueista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Maakunnallista suunnitelmaa täydennetään kuntakohtaisilla painopistealueilla. Tämä hyvinvointisuunnitelma koskettaa 0-29 -vuotiaita lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään.

Kansallinen lapsistrategia hyväksyttiin eduskunnassa keväällä 2021. Lapsistrategian tavoitteena on lapsen oikeuksia kunnioittava yhteiskunta, jonka pohjana on YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Lapsistrategiaan on kirjattu lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen nykytila sekä keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet niiden edistämiseksi. Strategian tavoitteisiin sitoutetaan valtion ohella myös muut julkiset toimijat, etenkin kunnat ja kuntayhtymät, korkeakoulut ja opetuksen järjestäjät, järjestöt, seurakunnat sekä elinkeinoelämä.

Valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa 2020–2023 on otettu pääteemoiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden vahvistaminen. Syrjäytymistä ehkäistään tehokkaimmin varmistamalla jokaiselle nuorelle merkityksellisen elämän edellytykset. Näitä päämääriä tavoitellaan ohjelmassa kolmen tavoite kokonaisuuden kautta:

- 1) Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee;
- 2) Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen
- 3) Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat.

Etelä-Savon maakunnan hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024, joka kattaa koko väestön hyvinvointia koskevia tavoitteita ja indikaattoreita, linjataan seuraavat, myös lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia koskevat painopisteet:

Painopiste 1. Lisäämme yhdessä tekemistä ja alueellista yhteistyötä vahvistaaksemme asukkaiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta

Painopiste 2. Investoimme kestävään hyvinvointiin kehittäen asukkaiden hyvän elämän edellytyksiä Etelä-Savossa

Painopiste 3. Vahvistamme ja kehitämme turvallisuuskulttuuria ehkäisemällä hyvinvointia vaarantavia riskitekijöitä

Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa linjataan näitä painopisteitä koskevat toimenpiteet sekä muita tärkeitä painopistealueita lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseen sekä palveluihin sujuvoittamiseen.

Tämä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on laadittu vaiheeseen ennen uuden hyvinvointialueen toimintamallien ja kumppanuuksien rakentumista.

1.2 HYVINVOIVA LAPSI, NUORI JA PERHE SEKÄ MAAKUNNALLINEN PERHEKESKUS TOIMINTASUUNNITELMAN JA YHTEISTOIMINNAN LÄHTÖKOHTANA

Etelä-Savossa keskeisenä toimintatapana lapsi- ja perhelähtöiseen toiminnan, tuen ja palveluiden järjestämiseen on perhekeskustoiminta. Yhteisen työn lähtökohtana on hyvinvoiva lapsi, nuori ja perhe. Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa sekä hyvinvoivassa perheessä on sujuva arki. Jokainen lapsi ja nuori tarvitsee ympärilleen välittäviä aikuisia.

Yhteistyön toteutus perustuu YK:n lapsen oikeuksien noudattamiseen sekä lapsi-, nuori- ja perheystävälliseen toimintakulttuuriin. Lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteet tulee huomioida kaikissa kasvuympäristöissä: lapsen oikeus kehitykseen, syrjimättömyys, osallisuus ja lapsen edun ensisijaisuus. Lapsi- ja perheystävällisen toiminnan peruslähtökohtana ovat perheiden aito kohtaaminen ja heidän yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Perhe kohdataan yhtenä kokonaisuutena sekä lasten että vanhempien tilanne huomioiden ja muistaen että useat aikuiset ovat vanhempia.

Etelä-Savon perhekeskustoiminnan päätavoite on painopisteen siirtäminen varhaiseen tukeen, jota toteutetaan vahvistamalla avointa toimintaa ja tukea oikea-aikaisesti lapsen, nuoren ja perheen luonnolliseen arkiympäristöön. Perhekeskustoiminnassa vahvistetaan perheiden omia voimavaroja, tarjotaan varhaista tukea sekä järjestetään sujuvia, helposti saavutettavia sekä eri toimijoiden yhteensovittettuja palveluja. Palveluja ja niiden johtamista yhteensovittamalla saavutetaan kustannustehokkaita ja laadukkaita palveluja.

Etelä-Savon maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa eri toimijoiden välisessä yhteistyössä

- verkostoidaan perheiden tarpeita vastaava avoin toiminta, varhainen tuki ja palvelut yhteensovitetuksi toimivaksi kokonaisuudeksi
- perustetaan, vahvistetaan ja kehitetään yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja alueellisesti toimivia perhekeskuksia
- otetaan lapset, nuoret ja perheet mukaan toimintaa ja palveluja kehittämään, toteuttamaan sekä arvioimaan
- vahvistetaan lapsi- ja perheystävällistä toimintakulttuuria ja sen mukaisia toimintatapoja
- yhteensovitetaan kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien (kunta, sote, järjestöt, seurakunta, yksityiset) toiminta, resurssit ja palvelut perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi
- sovitaan tarvittavista yhteistyörakenteista ja käytännöistä perhelähtöisten integroitujen palvelujen tarjoamiseksi, yhteistyötä koordinoidaan ja johdetaan maakunnallisesti.

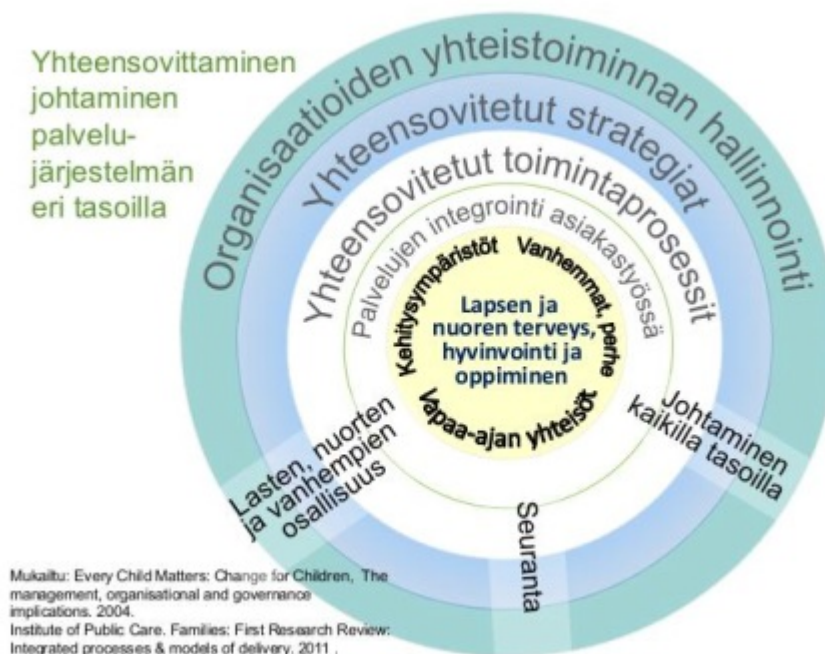
1.3 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN PALVELUJA YHTEENSOVITTAVA JOHTAMINEN JA ERI TOIMIJOIDEN ROOLIT

Yhteensovittavalla johtamisella tavoitellaan hyvinvoinnin ja terveyserojen kasvun taittumista, saatavilla olevien voimavarojen tarkoituksenmukaista käyttöä ja soten, kuntien ja kaikkien lasten ja nuorten kanssa toimijoiden kykyä uudistaa toimintaansa aktiivisesti ja yhteisten tavoitteiden mukaisesti. (Perälä, Halme, Nykänen 2021; Perälä LAPE muutosohjelma 2016)

Tavoitteena on myös palveluiden integrointi siten, että niillä pystytään vastaamaan paremmin asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Toimintaa integroitaessa keskeistä on tarkastella avointa toimintaa, varhaista tukea ja sen palveluita kokonaisuutena, ei yksittäisinä palveluina. Tavoitteet, päätöksenteko ja suunnitelmat tehdään yhdessä ja toimitaan yhteisten päämäärien ja tavoitteiden mukaan.

Yhteensovittavassa johtamisessa luodaan yhteisiä rakenteita ja sitoumuksia. Organisaatiot menettävät osan autonomiastaan, kun siirrytään toimijakeskeisyydestä kumppanuuteen.

Kuvio 1.

Yhteensovittavaa johtamista voidaan toteuttaa käytännössä huolehtimalla seuraavista asioista

- varmistaa yhteistyön edellytykset johtamisella
- yhtenäistä toimintakäytännöt
- vahvasta osallisuutta ja kumppanuutta
- vahvasta tarpeiden mukaiset palvelut
- varmistaa asiakasprosessien sujuvuus
- vahvasta henkilöstön yhteistyöosaamista ja hyvinvointia

Maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa kaikilla lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimijoilla on oma erityisen tärkeä roolinsa. Kaikilla toimijoilla on yhteisvastuu asukkaidensa hyvinvoinnin edistämisestä, mutta kuntien rooli hyvinvoinnin rakentajana on ensisijainen. Soten rooli on tukea ja toimia yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa. Toimintaa ja palveluja suunnitellaan, koordinoidaan ja toteutetaan eri toimijoiden yhteistyössä ja kumppanuudessa. Kaikkien toimijoiden tulee vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden ääntä ja osallisuutta sekä edistää lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamista päätöksenteossa.

Maakunnallinen lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmä

Etelä-Savoon on perustettu vuonna 2018 maakunnallinen lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmä. Johtoryhmän tavoitteena on toimia johtamisen yhteistyörakenteena, jossa yhteensovitetaan strategioita, toimintamalleja, perhekeskustoiminnan johtamista ja koordinoitua, tuen ja palveluiden kokonaisuutta. Yhteistyöllä tavoitellaan palvelukokonaisuuteen liittyvien eri osa-alueiden kokonaisvaltaista yhteistä näkemystä ja linjauksia. Työryhmässä on nimetyt jäsenet kaikista lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimijoista: tulevan hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystieteiden palvelut, kuntien palvelut, järjestöt, evankelisluterilaiset seurakunnat ja yrityksiä edustava järjestö. Johtoryhmän jäsenyys on edustuksellinen ja jokainen jäsen edistää yhteisesti asetettuja tavoitteita omissa verkostoissaan. Työryhmän toiminta kytketään osaksi tulevan maakunnan valmistelua ja siinä otetaan kantaa lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuuteen liittyviin kysymyksiin. Johtoryhmä tukee yhteisten monialaisten toimintamallien ja perhekeskustoiminnan sisältöjen siirtymistä osaksi Etelä-Savon hyvinvointialuetta.

Etelä-Savon nuorten vaikuttajaryhmä

Etelä-Savon maakunnassa toimii nuorten vaikuttajaryhmä, jonka vaikuttaja tapaamisissa nuoret ovat nostaneet esille heille keskeisiä asioita maakunnastaan. Etelä-Savon nuorille maakunta tarjoaa luonnonläheisen kasvuympäristön. Nuoret arvostavat arjen tärkeitä asioita: hyviä ihmissuhteita, itsensä löytämistä, monipuolista vapaa-aikaa, luotettavaa ympäristöä, jossa saa tukea ystäviltä ja kavereilta sekä nuorten kanssa toimivilta aikuisilta ja ammattilaisilta. Heille tärkeää ovat kohtaamiset niin kasvotusten kuin sosiaalisessa mediassakin. Nuoret lähtevät usein opiskelujen perässä muihin maakuntiin tai maakunnan sisällä toiselle paikkakunnalle. Pienemmissä kunnissa tämä tapahtuu jo toisen asteen opintojen yhteydessä. Nuoret ovat vaikuttajatapaamisissa nostaneet esille liikkumisen haasteet maakunnassa johtuen huonosta joukkoliikenteen kattavuudesta ja liikennöinnistä. Nuorten mielestä maakunnasta tulisi enemmän nostaa esille sen kaunista ja ainutlaatuisia luontoa sekä vesistöjä, mihin monet ihmiset vapaa-ajallaan hakeutuvat.

1.4. LAPSET, NUORET JA PERHEET ETELÄ-SAVOSSA

Etelä-Savon maakunnassa on kuntia, joita suurinta osaa kuvaa maaseutumaisuus ja vesistöjen halkoma luonto. Kunnista kolme on saaristokuntia (Enonkoski, Puumala, Sulkava) ja kolme saaristo-osakuntaa (Hirvensalmi, Mikkeli, Savonlinna).

Vuoden 2020 lopussa tulevan Etelä-Savon hyvinvointialueen kunnissa oli yhteensä 132 702 asukasta. Vuoden 2019 lopussa asukkaita oli 134 314. Vuodessa asukasmäärä on pudonnut 1639 henkilöllä.

Taulukko 1: Etelä-Savon väestö ikäryhmittäin 31.12 2020, Tilastokeskus

Väestö 31.12. muuttujina Vuosi, Alue, Tiedot ja Ikä

	Väestö 31.12.				
	Yhteensä	0-17	18-64	65-74	75-
2020					
Enonkoski	1 369	196	646	273	254
Hirvensalmi	2 156	277	1 082	466	331
Juva	5 932	849	2 917	1 139	1 027
Kangasniemi	5 312	769	2 591	1 048	904
Mikkeli	52 583	8 995	29 296	7 933	6 359
Mäntyharju	5 676	801	2 749	1 187	939
Pertunmaa	1 654	218	796	340	300
Pieksämäki	17 375	2 511	9 101	3 206	2 557
Puumala	2 137	202	995	553	387
Rantasalmi	3 364	475	1 690	672	527
Savonlinna	32 662	4 801	17 145	5 896	4 820
Sulkava	2 482	276	1 229	515	462

Syntyneiden määrä on ollut vuonna 2020 Etelä-Savon hyvinvointialueella 763 lasta, vuonna 2019 syntyi 788 lasta. Etelä-Savon hyvinvointialueella on vähiten 0-6 -vuotiaita suhteessa hyvinvointialueen kokonaisasukasmäärään, kun osuutta verrataan Suomen muiden hyvinvointialueiden lasten osuuteen. Vuonna 2020 osuudet vaihtelivat Etelä-Savossa kunnittain Puumalan 2,2 prosentista Mikkelin 5,8 prosenttiin.

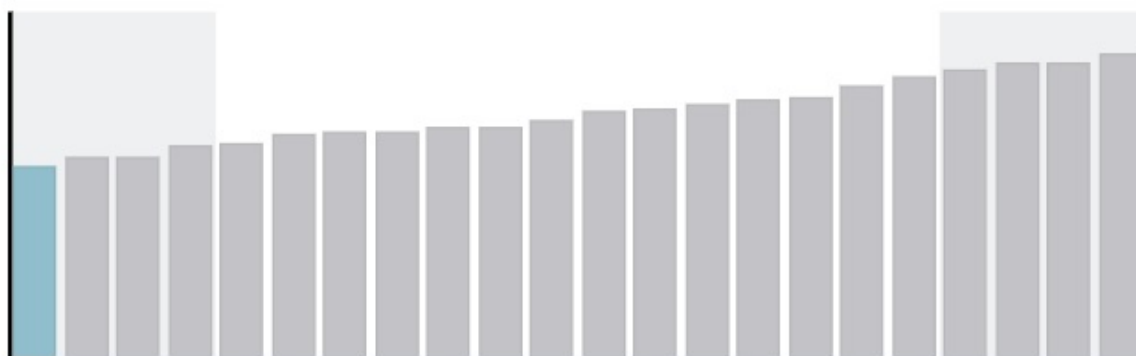
Taulukko 2: Elävänä syntyneet Etelä-Savossa kunnittain (2020, Tilastokeskus/StatFin)

	2020
	Elävänä syntyneet
MK10 Etelä-Savo	763
Enonkoski	10
Hirvensalmi	11
Juva	30
Kangasniemi	26
Mikkeli	405
Mäntyharju	14
Pertunmaa	11
Pieksämäki	83
Puumala	5
Rantasalmi	19
Savonlinna	140
Sulkava	9

Taulukko 3: 0-6-vuotiaat, % väestöstä (2020), www.proto.thl.fi

0 - 6-vuotiaat, % väestöstä

Etelä-Savo:
5 %

Koko maa: 6,6

■ Valittu hyvinvointialue

■ 4 alinta ja 4 ylintä

Taulukko 4: Lasten osuus, % väestöstä kunnittain (2020), proto.thl.fi/tietoikkuna ja sotkanet.fi

Etelä-Savo/ Koko maa %	Enonkoski	Hirvensalmi	Juva	Kangasniemi	Mikkeli	Mäntyharju
0–1-vuotiaat (1,2/1,7)	1,3	1,2	1,0	0,9	1,5	0,8
0–6-vuotiaat (5/6,6)	4,5	4,8	4,6	4,4	5,8	4,2
0–17- vuotiaat (15,4/18,8)	14,3	12,8	14,3	14,5	17,1	14,1
	Pertunmaa	Pieksämäki	Puumala	Rantasalmi	Savonlinna	Sulkava
0–1-vuotiaat	1,1	1,2	0,7	1,1	0,9	0,7
0–6-vuotiaat	3,6	4,7	2,2	4,7	4,4	3,1
0–17- vuotiaat	13,2	14,5	9,5	14,1	14,7	11,1

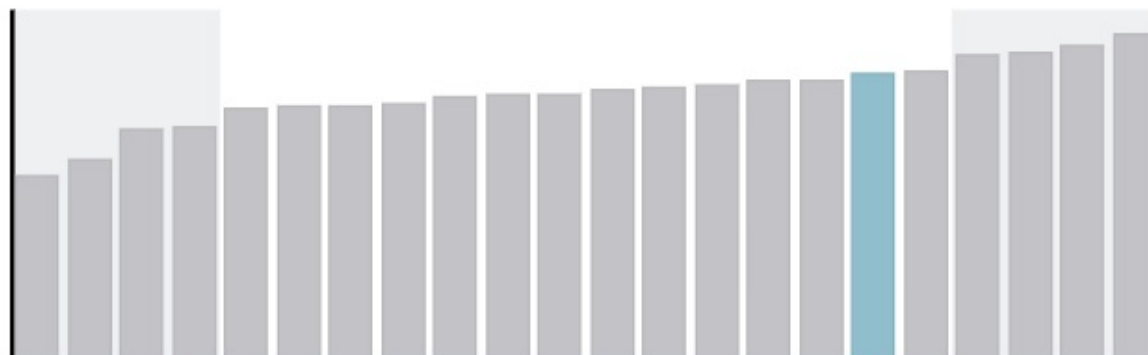
Perherakenteen osalta voidaan todeta, että Etelä-Savossa on keskimääräistä hieman enemmän yhden vanhemman perheitä kuin koko maassa (Etelä-Savo 24,7 %, koko maa 23,3 %).

Taulukko 5: Yhden vanhemman perheet, % lapsiperheistä (2020), www.proto.thl.fi

Yhden vanhemman perheet, % lapsiperheistä

Etelä-Savo:

24,7 %

Koko maa: 23,3 Valittu hyvinvointialue 4 alinta ja 4 ylintä

2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN NYKYTILA ETELÄ-SAVOSSA

2.1 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA

Etelä-Savon alueelta on koottu hyvinvointitietoa seuraavilla tavoilla:

- kouluterveyskyselyjä on käytetty laajasti maakunnallisessa ja kunnallisessa hyvinvointityössä
- FinLapset-kyselytutkimus tuloksia käytetään laajasti maakunnallisesta hyvinvointityössä. FinLapset-kyselytutkimus on jatkoa THL:n Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) - tutkimukselle.

Alle kouluikäiset ja perheiden kokemukset

Lasten ja vanhempien kokemuksia perheiden hyvinvoinnista ja tuen tarpeesta saadaan FinLapset-tutkimusten tuloksista ja Etelä-Savon perheille suunnatusta kyselystä.

FinLapset-tutkimusten tulokset

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL) toteuttaa neljän vuoden välein valtakunnallisen ja säännöllisesti toteutettavan FinLapset-kyselytutkimuksen. FinLapset-kyselytutkimus tuottaa säännöllistä seuranta tietoa alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnista, terveydestä sekä lapsiperhepalveluiden käytöstä ja palvelukokemuksista.

Kyselytutkimuksen tiedonkeruu kohdistuu 3-6 kk vauvoihin sekä 4-vuotiaisiin lapsiin perheineen. Tutkimus toteutetaan joka toinen vuosi vuorotellen vauvaperheille ja nelivuotiaiden lasten perheille. Perheet saavat tiedon vapaaehtoisesta tutkimuksesta neuvolan terveydenhoitajalta. Tutkimus tuottaa tietoa laajasti eri lapsiperhepalvelujen käyttöön. Tutkimustuloksilla on suuri merkitys hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Tutkimustuloksia käytetään myös päätöksenteossa esimerkiksi lapsiperhepalvelujen kehittämisessä sekä terveys-, sosiaali- ja koulutuspolitiikan suunnittelussa ja arvioinnissa. Jatkossa saadaan kyselytutkimuksen avulla verrannollista tietoa alueen muutoksista ja kehityskohteista.

Kansallisessa Finlapset (THL) tutkimuksessa 2020 nousi esille, että koko maahan verrattuna Etelä-Savossa vauvaperheiden synnyttäneet vanhemmat tuntevat olonsa yksinäisemmiksi (Etelä-Savo 15,8%, koko maa 11,5%). Toisen vanhemman kohdalla vastaavaa yksinäisyyttä ei ole nähtävissä (Etelä-Savo 1,1% ja koko maa 2%).

Etelä-Savossa 37 % odottavista äideistä on kokenut masennusoireita vauvan odotusaikana, mikä on 8 % enemmän kuin maassa keskimäärin. Vastaavasti toisella vanhemmalla masennusoireilua vauvan odotusaikana on ollut vähemmän kuin koko maassa keskimäärin (Etelä-Savo 7,9% ja koko maa 12,7%). Osallisuuden vanhemmat kokevat Etelä-Savossa suuremmaksi verrattuna valtakunnalliseen tasoon.

Lisäksi kyselytutkimuksen perusteella Etelä-Savossa perheen elintaso näyttäytyy useampien indikaattoreiden osalta olevan heikompi kuin valtakunnallisesti. Perheiden tuen tarve niin odotusaikana kuin syntymän jälkeen näyttää Etelä-Savossa olevan suurempaa verrattuna koko maan vastaaviin lukuihin. Samalla huomattavissa on, että perheet käyttävät saatavilla olevia palveluita enemmän kuin valtakunnallisesti. Päihteiden käytön osalta Etelä-Savossa tupakointi on hieman runsaampaa sekä humalahakuinen juominen vauvan syntymän jälkeen, mutta raskauden aikana alkoholin käyttö vähäisempää. Koronan vaikutus on huolestuttanut useamman indikaattorin perusteella Etelä-Savossa vanhempia selkeästi enemmän kuin keskimäärin koko maassa. Koettu terveys Etelä-Savossa vanhemmilla on verrannollisesti parempi kuin koko maassa.

Perheiden kysely

Yhtenä perhekeskustoiminnan arvioinnin osana järjestettiin perheiden kysely 2020. Vastauksia tuli kuuden kunnan alueelta Pieksämäki (181), Mikkeli (172), Mäntyharju (16), Puumala (11), Hirvensalmi (7), Kangasniemi (1).

Perheiden lapsiperhearjen sujuvuutta helpottaa eniten isovanhempien (67%) ja sukulaisten ja ystävien apu (40%). Arjen helpotusta toi myös järjestöjen ja seurakunnan toiminta (n. 25%), lasten ja perheiden palvelut (17%), joista erityisesti varhaiskasvatus sekä sotepalveluista perheohjaus ja perhetyö ja neuvola. Eniten tietoa eri toimijoista hankitaan omien tuttavien ja verkostojen kautta sekä eri toimijoiden omilta sivuilta.

Perheiden nostamia keinoja, joilla erityisesti voidaan tukea arjen muutostilanteissa, kuten muutto, ero, lapsen koulun vaihtuminen tai läheisen sairastuminen

- helposti saatavilla olevalla tiedolla, tuella ja matalan kynnyksen palveluilla
- tarjoamalla keskustelu mahdollisuutta sekä antamalla avointa neuvontaa ja ohjausta
- kuuntelemisen taito on tärkeä
- aktiivisesti apua tarjoamalla
- konkreettisella kotiin annettavalla lasten- ja kotihoitoavulla

- vertaistuellalla
- kaikkien perheen jäsenten yhdenaikaisella tukemisella
- toimijoiden välisellä saumattomalla yhteistyöllä sekä ketterillä palveluilla
- maksuttomalla lyhytaikaisella avulla, joka järjestyy ilman jonoja ja turhaa byrokratiaa

Perheiden mukanaolosta toteutuu mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen (67% erittäin hyvin/hyvin) ja perusopetuksen toimintaan (63% erittäin hyvin/hyvin). Tarpeiden kuuleminen ja aito kohtaaminen palveluissa oli korkealla tasolla kaikilla toimijoilla: varhaiskasvatuksessa (86% erittäin hyvin/hyvin) sosiaali- ja terveyspalveluissa (85%), perusopetus (75%), järjestöt (56%), seurakunta (54%). Esimerkkinä hyvästä kohtaamisesta mainintoja tuli eniten varhaiskasvatukseen, neuvolaan, kouluterveydenhuoltoon, perusopetukseen sekä seurakuntaan ja diakoniapalveluihin.

Eniten lapsiperheiden viime aikoina käyttämien palveluiden joukossa olivat suun terveydenhuolto, kouluterveydenhuolto, perusopetus, lastenneuvolapalvelut, varhaiskasvatus, lääkäripalvelut, kulttuuri- ja liikuntapalvelut sekä kelan palvelut. Yhteydenotto koettiin helpoimmaksi ja asiointi sujuvaksi neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa.

Palveluiden parantamisessa nostettiin esiin

- sähköinen ajanvarausjärjestelmän kehittäminen
- laajempi ja voimakkaampi palveluiden markkinointi
- lisää nuorisotiloja ja nuorten vapaa-ajanviettomahdollisuuksia
- matalan kynnyksen palveluita lisää
- enemmän ilta- ja viikonloppuaikoja
- enemmän edullisempia palveluja

Peruskoululaiset ja nuoret

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa Etelä-Savossa tarkastellaan kouluterveyskyselyn 2021 sekä yksittäisten muiden aineistojen perusteella. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi ja kyselyyn ovat vastanneet perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1.-2-vuoden opiskelijat jo usean vuoden ajan. Perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaiset ja heidän huoltajansa ovat tulleet mukaan vuodesta 2017 alkaen. Vuonna 2021 kouluterveyskyselyssä ovat olleet mukana kaikki Etelä-Savon kunnat.

Myönteisiä muutoksia

- Lasten eli 4.-5.-luokkalaisten kokemus mahdollisuudesta keskustella koulussa aikuisten kanssa mieltä painavista asioissa on parantunut Etelä-Savossa keskimäärin, 2017: 48,4 % 2021: 57,3 % (koko maa 2021: 56,1 %). Myös ammatillisessa koulutuksessa opiskelijoiden kokemus oli hieman parantunut sekä tytöillä että pojilla, sukupuoli yhteensä 2019: 52,7 %, 2021: 55,8 % (koko maa 2021: 51,7 %).
- Vanhemman liiallisen alkoholinkäytön kokemus 4.-5. luokkalaissilla on vähentynyt edelliseen kouluterveyskyselyyn verrattaessa, 2019: 2,6 %, 2021: 1,9 % (koko maa 2021: 1,8 %).
- 4- 5 luokkalaisten poikien keskusteluyhteys vanhempien kanssa parantunut, hyvä keskusteluyhteys 2017: 59,7 %, 2021: 64,8 % (koko maa, pojat 2021: 64,0 %).
- Harrastaminen on yleistä kaikissa tutkimusryhmissä, vaikka perusopetusikäisillä tapahtunut pientä laskua vuodesta 2019. Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa (2021):
 - 4.-5. lk: 85,8 % (koko maa: 86,3 %)
 - 8.-9. lk: 95,3 % (95,8 %)

- lukio: 98,3 % (98,0)
- ammatillinen: 93,7 % (91,8 %)

Kielteisiä muutoksia

- Yksinäisyyden kokemus nuorilla on kasvanut, mutta ei yli maan keskitason
 - 8-9. luokkalaiset tytöt kokevat yksinäisyyttä 22,2 %, joka oli sama luku kuin maassa keskimäärin. **Yksinäisyyden tunteen kasvu vuodesta 2019 on 8,2 %**. Myös pojilla lisääntynyt hieman, 2021: 7,7 %
 - Lukiolaisista yksinäisyyttä kokee 16,1 %, kun vuonna 2019 itsensä yksinäiseksi tunsu 10,1 %, tytöt 2019: 13,3 %, 2021: 20,9 % (koko maa 2021: 22,6 %)
 - Ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla yksinäisyyden kokemus lisääntynyt, yksinäisyyttä koki vuonna 2021 *pojista 8,4 % ja tytöistä 24,7 %* (koko maa 2021: pojat 10,2 %, tytöt 26,4 %)
- Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista on lukiolaisten kokemuksen mukaan vähentynyt, erityisesti pojilla, pojat 2019: 58,0 %, 2021: 51,1 %, tytöt 2019: 48,9 %, 2021: 47,2 %
- Tyttöjen hyvinvointi on heikentynyt kaikissa nuorten tutkimusryhmissä, esim. kokee terveydentilansa keskimääräiseksi tai huonoksi -indikaattorin osuudet lisääntyneet selvästi, samoin hyvä keskusteluyhteys vanhempien kanssa -indikaattorin osuus pienentynyt
 - Esim. eteläsavolaisten 8-9 luokkalaisista tytöistä piti koulunkäynnistä vuonna 2019 61,4 %, kun se vuoden 2021 kyselyn perusteella oli 54,3 %. Pudotusta 7,1 %. Vastaavassa ikäryhmässä poikien koulutyytyväisyys oli noussut hieman eli 0,6 %.
 - 8-9 luokkalaisista tytöistä 36,4 % kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi, kun aikaisemmin vuonna 2019 tulos ikäluokasta oli 26,7 %. Vastaavassa ikäluokassa pojista koki samoin 15,3 %.
- 8-9 luokkalaista alle 8 tuntia vuorokaudessa nukkuvien nuorten osuus on kasvanut koko ikäluokassa 3,8 % kahden vuoden takaisesta, pojilla 4,1 % ja tytöillä 3,6 %.

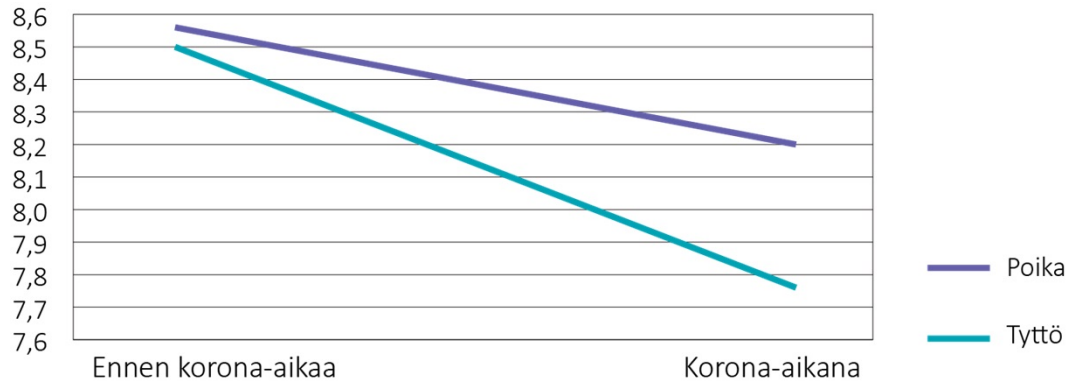
Koronan vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin

Kouluterveyskyselyssä kysyttiin vuonna 2021 myös koronan vaikutuksista lasten ja nuorten elämään. Tulosten mukaan koronaepidemian vaikutukset Etelä-Savon lasten ja nuorten arkeen näyttäytyivät saman suuntaisesti kuin maassa keskimäärin. Koronaepidemia on vähentänyt yhteydenpitoa isovanhempiin Etelä-Savossa, mutta keskimääräistä vähemmän kuin muualla suomessa asuvilla lapsilla. Koronaepidemian aikana erityisesti tytöt ovat olleet huolissaan siitä, että läheinen saa koronavirustartunnan, ei niinkään siitä, että itse sairastuu. Tulosten mukaan koronaepidemia vähensi lasten ja nuorten yhteydenpitoa kavereihin saman suuntaisesti kuin koko maassa. Tuloksista voidaan myös päätellä, että Etelä-savolaiset lapset ja nuoret kokivat saaneensa tukea ja apua oppimiseen etäopetuksen aikana sekä koulunkäyntiin lukukauden aikana hieman keskimääräistä enemmän kuin maassa keskimäärin. (Liite 1, koronavaikutukset).

Korona-ajan tuomat riskit lasten ja nuorten hyvinvoinnille liittyvät valtaosin pandemian hillitsemiseksi valittuihin toimenpiteisiin ja toimenpiteistä seuranneisiin nuorten ystäväpiiriin, opiskelun, harrastusten ja tilakokemuksen muutoksiin. Erityisenä haasteena on eriarvoistuminen, jos fyysinen, henkinen tai materiaallinen pahoinvointi kasaantuu niille, joiden resurssit ovat jo alun perin muita heikompia. Myös sosiaali- ja terveysministeriön asettaman koronatyöryhmän arvioissa tuodaan laajasti ilmi lasten ja nuorten hyvinvoinnin vajeiden kasvun ja kasautumisen ilmiöitä

korona-aikana. Turvattomuus, ahdistus ja muut mielen hyvinvointiin vaikuttavat kysymykset ovat näkyneet esimerkiksi auttavissa puhelin- ja nettipalveluissa. Koronan lopulliset vaikutukset nuoriin tulevat näkyviin vasta myöhemmin. Koronapandemia vaikuttaa nuorten hyvinvointiin ja terveyteen vielä pitkään. (Valtioneuvosto 2021.)

Tyytyväisyys elämään ennen koronapandemiaa ja sen aikana. 15–25-vuotiaiden kouluarvosanojen 4–10 keskiarvot sukupuolittain.

KUVIO yllä. 15–25-vuotiaiden nuorten elämään tyytyväisyyden muutos ennen ja jälkeen korona-ajan alun sukupuolen mukaan.

Hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden heikentyminen ei ole yllättävää, sillä monet koronarajoituksista ovat vaikuttaneet erityisen voimakkaasti lasten ja nuorten elämän keskeisiin osa-alueisiin, kuten opetukseen ja kasvatukseen, kaverisuhteisiin, harrastustoimintoihin ja julkisiin sekä puolijulkisiin hengailupaikkoihin. Myös nuorten työttömyys ja työvoimapalveluiden käyttö ovat lisääntyneet korona-aikana (Lahtinen & Haikkola 2021), mikä aiheuttaa todennäköisesti huolta toimeentulosta ja heijastuu siten elämäntyytyväisyyteen. (Nuorten tyytyväisyys elämään korona-ajan ensimmäisen puolen vuoden aikana, Nuorisotutkimus verkosto; Jenni Lahtinen ja Sami Myllyniemi)

Päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten arjessa on huomattu perheiden hyvinvoinnin heikkeneminen. Ilmenemismuotoja on erilaisia lasten ja nuorten iästä riippuen. Kaiken oirehinnan osalta on mahdotonta sanoa, mitkä ovat koronavaikutuksia ja mikä kehitys on alkanut kenties jo aiemmin, mutta korona on kielteistä kehitystä edelleen vahvistanut.

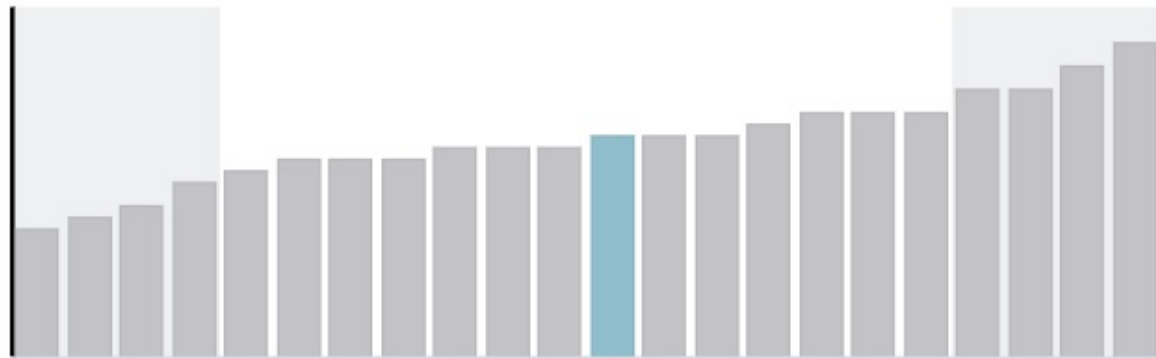
Turvallisuus ja kasvuympäristö

Etelä-Savon osalta on tapahtunut muutosta positiiviseen 4.-5.-luokkalaisten haitallisesta kokemuksesta vanhempien liiallisesta alkoholinkäytöstä. Edellisessä mittauksessa luku oli maan korkein (2,6 %), mutta nyt se on vain hieman yli maan keskiarvon (1,9 %). Toisaalta lukio-opiskelijat kokevat vanhempiensa liiallisen alkoholin käytön aiheuttavan haittaa (7,3 %) useammin kuin maassa keskimäärin (6,1 %).

Taulukko 6: Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa, % 4. ja 5. luokan oppilaista, (2021), www.proto.thl.fi

Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa, % 4. ja 5. luokan oppilaista (2017-)

Etelä-Savo:
1,9 %

Koko maa: 1,8 Valittu hyvinvointialue 4 alinta ja 4 ylintä

3 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN PAINOPISTEET JA TOIMENPITEET

Etelä-Savon lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointisuunnitelmassa on tavoitteena määrittellä yhteinen tavoitetila painopistealueista ja keinoista, joilla vahvistetaan perheiden hyvinvointia ja omia voimavaroja sekä autetaan tarpeen mukaisilla palveluilla oikea-aikaisesti. Suunnitelmassa mainitaan yhdessä kehitettyjä esimerkkejä ja menetelmiä, joita kaikkien kannustetaan kokeilevan omassa työssään.

3.1. TOIMIMME PERHELÄHTÖISESTI LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVÄKSI

Lapsi- ja perheystävällinen yhteistoiminta edellyttää isoa toimintakulttuurin, -tapojen ja asenteiden muuttumista organisaatio lähtöisestä ajattelusta perhelähtöiseen kokonaisuuksien tarkasteluun. Etelä-Savossa on otettu käyttöön systeminen työskentelymalli. Lastensuojelun ja lapsiperheiden sosiaalityön henkilöstö on koulutettu systemisen työotteen käyttöön. Uudenlaiset työskentelyä palvelevat tiimirakenteet on luotu ja perheterapeutit tukevat systemistä työskentelyä. Lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmässä on linjattu, että systemisen työotteen käyttöönottoa laajennetaan lapsi- ja perhepalveluissa

- vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta lisäämällä sitä edistäviä menetelmiä arjen työssä ja päätöksenteossa

- lisätä lapsiystävällistä toimintakulttuuria vahvistavien työmenetelmien käyttöä: lapsivaikutusten arviointi, lapsiystävällinen kunta ja -maakunta sertifikaatti, perheystävällinen työpaikka ja lapsibudjetointi
- sopia yhteistyön vastuuhenkilöt ja mahdollistaa lasten, nuorten ja perheiden mukanaolo toiminnassa ja palveluiden kehittämisessä ja arvioinnissa
- suunnitella ja toteuttaa maakunnallisessa yhteistyössä sellaiset palvelukokonaisuudet, joista perheet hyötyvät. Esimerkkinä näistä mm. jotkut ryhmämuotoiset palvelut (perhevalmennus), joissa pienissä kunnissa ei ole riittävästi perheitä tai erityistä osaamista vaativat palvelut (lastensuojelu)
- mahdollista perheille helppo yhteydenotto toimijoihin ja tarjota tukea hyvinvoinnin vahvistamiseen, ei vasta sitten kun ongelmat ovat jo syntyneet

3.2 VAHVISTAMME HYVINVOINTIA, TURVALLISUUTTA, OSALLISUUTTA JA YHDENVERTAISUUTTA

Kaikkien tehtävänä on tukea ja vahvistaa lapsen, nuoren ja hänen läheistensä hyvinvointia. Työn perustana on aito kohtaaminen, kuuleminen ja huolen tunnistaminen sekä mitä kuuluu -kysymyksen esittäminen. Arjen huolet tulee tunnistaa ja asiat ottaa puheeksi.

Perhekeskustoiminnassa perheet otetaan aktiivisesti mukaan sekä mahdollistetaan vapaaehtoisuuteen pohjautuva kansalaislähtöinen toiminta. Eteläsavolaiset perheet pitivät onnistuneen palvelun keskeisenä kriteerinä aitoa kohtaamista.

Taulukko/kuva 9: Aidon kohtaamisen huoneentaulu (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)

Lapsen ja nuoren hyvinvoinnin, turvallisuuden, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden takaamiseksi meidän tulee varmistaa, että

- jokaisella lapsella ja nuorella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde
- huomioimme jokaisen yksilölliset tarpeet ja ainutlaatuisuuden

- huomioimme heidän toimintakykyyn vaikuttavat eri osa-alueet: fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen
- jokaisella on oma merkityksellinen juttu ja he tuntevat kuuluvansa itselle tärkeään joukkoon
- kunnioitamme jokaisen omaa tilaa ja omia kiinnostuksen kohteita
- kohtaamme aidosti ja yhdenvertaisesti lapsia ja nuoria sekä heidän läheisiään
- mahdollistamme lasten ja nuorten osallisuuden omassa asiassaan ja vaikuttamisen heitä koskeviin asioihin
- lasten ja nuorten perheenjäsenet ja läheiset saavat tarvittaessa tukea omassa kasvatustehtävässään ja parisuhteessaan

Maakunnallisia painopistealueita ja keinoja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi:

Painopisteet	Keinot/tavat/ menetelmät				
	Pienet lapset	Koululaiset	Nuoret	Koko perhe	Erityistä
Hyvät elintavat	Elintapaohjaus neuvolatarkastuksen mukaan Vahvuutta vanhemmuuteen -ryhmät Tunne ja vuorovaikutus -kasvatus	Hyvän välipalan mahdollistaminen Toiminnallista opetusta lisää Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataito- kasvatus Elintapaohjaus	Päihteetöminen vaihtoehtojen tarjoaminen esim. nuorisopalvelut, harrastustoiminta Tunne-, ja vuorovaikutus- ja turvataitokasvatus Elintapaohjaus	Neuvokas perhe-työskentely	Otetaan puheeksi Lisätään liikettä Moniammatillinen neuvokas perhetyön koulutusta ja kokeiluja
Omat juttu/ harrastus kaikille	Mahdollisuus tutustua ja kokeilla	Yksi kerho-/ harrastetilapäivä viikossa, myös kuljetusoppilaille mahdolliseksi Mahdollisuus tutustua ja kokeilla	Erilaisten vapaa-ajan vaihtoehtojen tarjoaminen	Mahdollistetaan perheen yhteisiä juttuja	Mahdollistetaan osallistuminen: aikataulut, kulkeminen, kokeileminen, eri toimijat yhdessä, edullisuus, tiedotus
Lapsi - ja perhelähtöinen vuorovaikutus	Lasten osallisuus: esim. kiva päivä, -työskentely lapsiryhmien kanssa. Lapset puheeksi Systeeminen työskentely	Luokkien kanssa työskentely lukuvuosittain, osallisuus-työkalu Lapset puheeksi Systeeminen työskentely	Lapset puheeksi Systeeminen työskentely	Lapset puheeksi Systeeminen työskentely	Lasten ja nuorten toimijuuden tunnustaminen Etelä-Savoon Lapset-puheeksi kouluttajakoulutus
Lasten ja nuorten vaikuttaminen		Oppilaskunnat Lasten parlamentti	Nuoret vaikuttajat Etelä-savo, kuntien nuorisovaltuusto	Perheparlamentti	Lapsivaikutusten arviointi käyttöön osana päätöksentekoa
Hyvinvoinnin tuki/ avoin toiminta	Avoin varhaiskasvatus Kahvilat, kerhot, ryhmät	Kerhot	Ohjaamot/nuorisotilat Ohjaus ja neuvonta	Perheiden kohtaamispaikat Perheneuvo Avoimet perheillat	Kohtaaminen Perhelähtöinen tiedottaminen, toiminta ja tuki Järjestöjen seurakunnan kansalaislähtöistä toimintaa Kumppanuus, yhteinen intressi

Turvallisuus

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvalliseen kasvu ympäristöön. Hyväksyvässä, turvallisessa ja kannattelevassa kasvu ympäristössä lapselle rakentuu rauhassa ja pidemmällä ajanjaksolla sisäinen emotionaalinen turvallisuus. Emotionaalinen turvallisuus näkyy lapsen uskalluksena näyttää ja ilmaista tunteensa. Jokaisella lapsella on oltava vähintään yksi turvallinen aikuinen elämässään.

Turvallisuuden ja hyvän kasvu ympäristön luominen tapahtuu myös lapsen ja nuoren oman oppimisen kautta. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehitys, kaveritaidot ja erilaisuuden ymmärtäminen ovat tärkeitä. Turvataitoja tarvitaan, jotta lapsi ja nuori osaa suojata itseään ja omaa turvallisuuttaan. Näiden taitojen edellytyksenä on, että lapsen ja nuoren kasvu ympäristö on tukenut hänen terveen itsetuntonsa kehittymistä.

Koti on lapsen tärkein kasvu ympäristö. Muissa yhteisöissä kuten päiväkodeissa ja kouluissa voivat aikuiset, lapset ja nuoret yhdessä tehdä paljon sen eteen, että jokainen tuntisi kuuluvansa joukkoon ja olevansa hyväksyty. Ottaessasi turvallisuuden puheeksi niin pienten lasten kuin nuorten kanssa, voit käyttää tukenasi Turva 10 -kysymyksiä. Niiden käyttöön on perehtynyt kasvatuksen ja sote-alan ammattilaisia. Jokaisessa kunnassa laaditaan koulu kohtaiset turvallisuus suunnitelmat.

Lapset oikeuksien sopimuksessa todetaan muun muassa, että lapsella on oikeus hyvään elämään. Hyvän elämän malleja on monenlaisia, mutta aikuisten täytyy aina suojella lasta väkivallalta ja huonolta kohtelulta, eikä lasta ei saa satuttaa millään tavalla.

Lapsella on oikeus saada koti, ruokaa ja vaatteita. Lapsella on oikein haaveilla myös tavanomaisista lapsen ja nuoren elämään liittyvistä asioista kuten puhelin, harrastukset. Valtion ja kuntien pitää auttaa vanhempia niin, että lapsi voi elää turvallisesti. Aikuisten täytyy suojella lasta huumeilta ja seksuaaliselta häirinnältä. www.lapsenoikeudet.fi

Yhteiskunnan kehityksen kannalta on tärkeää tarjota tukea myönteiseen vanhemmuuteen niin, ettei vanhempien tarvitse arjen paineissa turvautua fyysisen tai henkisen väkivallan käyttöön. Vanhempia auttamalla autetaan lasten tilannetta. Lapsi oppii vanhemmiltaan mallintamalla. Kun hän oppii ratkaisemaan ongelmia ilman väkivaltaa, hän osaa sen aikuisenakin.

Suositteluvia keinoja turvallisuustyöskentelyssä

- otetaan turvallisuus puheeksi lasten ja nuorten kanssa Turva10 kysymysten avulla
- kysy lapselta missä sinun on hyvä olla?
- seksuaalikasvatuksen hyödyntäminen

Osallisuus

Osallisuus on kokemus kuulumisesta joukkoon sekä kokemus siitä, että on mahdollisuuksia vaikuttaa itselleen merkityksellisiin asioihin. Osallisuus on huomioitava yhteiskunnan eri osaluilla, myös osana päätöksentekoa.

Lapsen osallisuus on sekä lapsen perus- ja ihmisoikeus että osa jokaisen lapsen ja nuoren arkielämää. Lapsen osallisuudessa on kyse ennen kaikkea siitä, miten lapsi voi olla mukana omaan elämäänsä vaikuttavissa asioissa ja kokea pääsevänsä osallistumaan. Usein lapsen ja nuoren osallisuus mahdollistuu aikuisten tuella ja myötävaikutuksella niin arkisissa tilanteissa kuin juridisissa menettelyissäkin.

(Kansallinen lapsistrategia 2021. Valtioneuvosto)

Osallisuuden edistämiseksi tulee ottaa huomioon osallisuuden eri osa-alueet (tieto-, toiminta-, palvelu- ja päätösohallisuus) ja niiden toteutumisen mahdollistaminen lasten ja nuorten arjen toimintaympäristöissä. Keskeistä osallisuuden toteutumiselle on lapsen ja nuoren omakohtainen ja voimaannuttava kokemus. Osallisuus ilmenee parhaiten silloin, kun lapsi ja nuori tuntee kuuluvansa johonkin yhteisöön, jossa tulee kuulluksi ja joka tukee oman identiteetin rakentumista ja eheyttä. Osallisuus mahdollistaa osallistumisen ja luo mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin perusta luodaan lapsuudessa. Osallisuuden edistäminen on pohjimmiltaan ihmisen kasvun tukemista yhteisöjen jäsenenä. Lasten ja nuorten osallistuminen oman lähiympäristönsä ja arkensa suunnitteluun sekä palveluiden kehittämiseen on tärkeä osa kasvamista osaksi yhteiskuntaa. On tärkeää, että lapsia ja nuoria kuullaan päiväkodin ja koulun arjessa sekä muissa arkiympäristöjen sekä toimintakulttuurien kehittämisessä.

Lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen kunnassa ja maakunnassa tulee nähdä lisäarvona, joka tuo koko kuntaorganisaatioon elävyyttä ja uutta näkökulmaa. Hyvinvoinnin edistäminen lähtee osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamisesta

Kansallisen lapsistrategian (2020) yhtenä keskeisenä tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Lasten ja nuorten osallisuus ja osallistuminen tulee ottaa vakavasti kaikilla yhteiskunnan ja hallinnon tasoilla, ja ne asettavat valmistelulle ja päätöksenteolle tärkeän haasteen. Lapsistrategiassa lapsen ja nuoren toimijuutta korostavassa näkökulmassa ajatellaan, ettei lasten maailmasta tule lähtökohtaisesti sulkea pois niin sanottuja aikuisten asioita (osallisuus), mutta että asiat tulee esittää heille ikätasoon ja kompetenssiin sopivilla tavoilla (suojelu).

Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen vaatii aikuisten prosessin kirkastamista, vastavuoroisuuden vahvistamista sekä uudenlaisia tapoja ymmärtää lasten ja nuorten osallisuus. Keskeistä on miettiä, mitä tapahtuu sen jälkeen, kun lapsia/nuoria on kuultu ja he ovat saaneet olla mukana.

Lasten ja nuorten osallisuus yhteiskunnassa:

- hyväksytään lasten ja nuorten tieto aidosti osaksi päätöksentekoa
- avataan väyliä, joilla lapset ja nuoret voivat tehdä näkökulmansa näkyviksi
- osallistetaan lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä aikuisia selvittämään lasten näkökulmia
- ei väheksytä lasten ja nuorten toimintaa ja tapoja
- tunnustetaan lasten ja nuorten tavat kasvaa ja toimia yhteiskunnan jäseninä
- vahvistetaan lasten ja nuorten tietoisuutta oikeuksistaan osallistua

(Kansallinen lapsistrategia 2020. Valtioneuvosto.)

Etelä-Savossa osallisuuden kehittämisen keskeisenä tavoitteena on ollut lisätä erilaisten lasten, nuorten ja perheiden ääntä lapsi-, nuori- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin sekä toiminnan ja palveluiden kehittämisessä ja päätöksenteossa.

Suositteluvia keinoja osallisuuden lisäämiseksi lasten, nuorten ja perheiden kanssa

- otetaan lapset, nuoret ja perheet mukaan toiminnan ja palveluiden kehittämiseen
- kohdataan ja kuullaan lasta ja nuorta aidosti hänen arkiympäristössään
- yhteisen tiedon ja eri toimijoiden tarjonnan yhteensovittaminen lapsi-, nuori- ja perhelähtöisesti
- hyödynnetään osallisuuden työkaluja arjen työssä ja toiminnan kehittämisessä

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Jokaisen toimijan tulee edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Yhdenvertaisuuden osalta tulee ottaa huomioon erityisesti seuraavat asiat: ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy. Tasa-arvolla tarkoitetaan erityisesti tasa-arvoa sukupuolesta riippumatta.

Koulujen ja oppilaitosten tulee huolehtia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä myös lakisääteisten suunnitelmien kautta. Muilla toimijoilla suunnitelma velvoitteet koskevat lähinnä henkilöstöä ja organisaatiota yleensä.

Koulut ja oppilaitokset ovat velvollisia laatimaan toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman eli toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma on työkalu, joka tukee sukupuolten tasa-arvon edistämistä kaikessa oppilaitoksen toiminnassa. Tasa-arvosuunnitelmassa tulee olla 1) selvitys koulun tai oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta ja 2) toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi, sekä siinä 3) tulee arvioida aiempien toimenpiteiden toteuttamista ja tuloksia. Erityisesti tulee huomioida opiskelijavalinnat, oppimiserot, opintosuoritusten arviointi sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäiseminen ja poistaminen.

Kouluilla ja oppilaitoksilla tulee olla myös yhdenvertaisuussuunnitelma. Yhdenvertaisuuslaissa säädetään, että koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

3.3 LISÄÄMME VARHAISEN TUEN TARJOAMISTA LAPSILLE, NUORILLE JA PERHEILLE

Varhaisen tuen tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistaminen ja arjen sujuvuuden helpottaminen. Yhteistyötä vahvistamaan on perustettu maakunnallinen varhaisen tuen työryhmä. Maakunnallisia painopistealueita ja keinoja varhaisen tuen vahvistamiseksi ovat

Perustaa perheiden kohtaamispaikkoja ja tarjota monipuolisesti avointa toimintaa, vertaistukea, neuvontaa ja palveluja ilman ajanvarausta²

Taulukko/kuva 10: Esimerkki kohtaamispaikkaverkostosta (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)

Kohtaamispaikkatoiminnan yhteensovitun toiminnan tulee sisältää yhteistoiminnan mahdollistama tila ja siihen verkostoituvat toimijoiden yhdessä suunnittelema toiminta ja tuki.

Esimerkiksi:

- avointa toimintaa: avoin varhaiskasvatus, kahvilatoimintaa, kerhoja, vapaaehtoistyön mahdollisuuden, perheiden vapaan kohtaamisen
- vertaistukea: teemallisia ryhmiä, sovittuja porukoita, teemakahvila, suljetut ryhmät
- varhainen tuki: lastenhoito, tukea vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja eroauttaminen
- perheneuvoverkoston kotipesä: perheille suora yhteydenottomahdollisuus (yksi numero ja sähköinen yhteydenotto)
- palvelut: tapaamiset ilman ajanvarausta, vastaanotto, ryhmämuotoiset palvelut esim. perhevalmennus

Tarjota lapsi-, nuori- ja perhelähtöistä ohjausta, neuvontaa ja tukea elämäntilanteen muutoksissa

Mikkelin alueella Perheneuvo tarjoaa ohjausta ja neuvontaa lapsiperheille Essoten viidessä kunnassa. Perheneuvo on käytettävissä keskusteluun elämäntilanteesta, palveluneuvontaan tai

arjen kysymyksiin liittyen. Perheneuvosta saat tietoa kuntasi tarjoamista mahdollisuuksista, tapahtumista ja palveluista lapsiperheille. Perheneuvossa vastataan puheluihin soittoaikana ja sähköisiin yhteydenottoihin 1-3 arkipäivän aikana. Perheneuvotyötä toteutetaan esimerkiksi puhelimitse, sähköisesti ja kotikäynnillä. Perheneuvotyötä hoitavat kuntakohtaiset perheneuvotyöntekijät.

Savonlinnan ja Enonkosken alueella toimii Lasten ja nuorten palveluluukku, mikä tarjoaa matalan kynnyksen apua kaikkiin lasten ja nuorten pulmiin sekä terveyteen ja sairauksiin liittyviin kysymyksiin. Palveluluukulla tehdyn hoidontarpeen arvioinnin pohjalta voidaan yhteydenottajalle antaa aika myös muiden palveluiden piiriin. Lasten ja nuorten palveluluukku toimii ma-pe puhelimitse, sähköisen lomakkeen sekä chatin kautta. Sähköinen yhteydenotto on mahdollinen 24/7. Siihen vastataan heti seuraavana työpäivänä.

Pieksämäellä palveluohjaus tarjoaa ohjausta ja neuvontaa lapsiperheille suunnattuihin sosiaali- ja terveystalouteen liittyen. Palveluohjauksen tarkoituksena on yhteensovittaa ja koordinoita perhepalveluita tekemällä monialainen ensiarvio perheen tilanteesta, kartoittaa yhdessä perheen ja verkoston kanssa minkälaisesta tuesta perhe voisi hyötyä sekä järjestää perheelle tarvittava tuki. Palveluohjauksen tavoitteena on vähentää ammattilaisten päällekkäistä työtä ja resurssien hukkaamista. Asiakkaiden osallisuutta korostetaan ja lapsen/perheen tilanteesta tehdään yksi tilannearvio, jolloin viive palveluiden järjestämisessä vähenee. Ammattilaisten osalta siirrytään rinnakkaisesta työskentelemisestä yhdessä tekemiseen. Palveluohjaus tunnistaa ilmiötä ja tuottaa tietoa palvelujen kehittämiseen, johtamiseen sekä päätöksentekoon.

Nuorten neuvontaa, ohjausta ja tukea ilman ajanvarausta tarjotaan ohjaamoista ja pienemmissä kunnissa nuorisotyön kautta. Etelä-Savosta löytyvät ohjaamot ovat ohjaamo Olkkari Mikkeli, Ohjaamo Pieksämäki ja Ohjaamo Savonlinna. Ohjaamo on kaikille 13–29-vuotiaille suunnattu paikka, joka kokoaa eri palvelut saman katon alle. Ohjaamo tarjoaa tietoa, neuvontaa ja ohjausta koulutukseen, työllistymiseen ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa. Kun nuori saapuu ohjaamoon, nuori on aina oikeassa paikassa. Ohjaamotoimintaa kehitetään ja vahvistetaan koko maakunnan alueella osana maakunnallista kehittämistyötä sekä Mikkelin Ohjaamo 2.0 -hankkeessa. Hanke kohdentuu kaikkiin Etelä-Savon kuntiin.

Ohjaamoissa toimii erilaisia alle 30-vuotiaiden omaehtoisia vertaisryhmiä sekä ammattilaisten vetämiä ryhmiä. Nuoria sekä eri ammattilaisia osallistetaan ja otetaan mukaan kehittämään toimintaa. Lisäksi kaikissa kolmessa Ohjaamossa toimii vuoden 2022 loppuun asti Onni-hanke. Valtion budjettiriihessä on varattu Onni toiminnan vakiinnuttamiseksi rahoitus 2023 alusta alkaen. Onni hanke kehittää Ohjaamoiden psykososiaalista tukea, joka on nuorten psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämiseen tähtävä tavoitteellista ja suunnitelmallista työtä. Tukea saa esimerkiksi mielen hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin, itsenäistymiseen ja arjen hallintaan. Toiminta on yksilötyötä tai ryhmämuotoista toimintaa.

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen tunne- ja vuorovaikutuskasvatuksen lisäksi järjestetään erillisiä, kohdennettuja varhaisen tuen tunnetaitoihin liittyviä ryhmiä lapsille ja nuorille eri toimijoiden järjestämänä, mm. ohjaamot, nuorisotyö, järjestöt, opiskeluhoitopalvelut ja muut sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut.

Tarjota vanhemmuuden, parisuhteen ja erotilanteiden tukea perheille

Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmista erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä molempiin vanhempiinsa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista (lapsen oikeuksien sopimus) Vanhemmuuden tuessa tavoitellaan varhaista arjen tukea koko perheen hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Suositeltavia keinoja on lisätä vertaistuellista ja ryhmämuotoista toimintaa sekä yksilöllistä tukea elämäntilanteen muutoksissa. Lapsi- ja perheystävälliset ratkaisut kuten työelämän joustot tukevat perheiden hyvinvointia.

Suosittelavia vanhemmuutta tukevia työkaluja toimijoiden käyttöön

- avoimien teemallisten perheiltojen järjestäminen.
- Lapsen puheeksi-työmenetelmän käyttö lapsen eri ikäkausina lapsi- ja perhelähtöisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi

Vanhempien parisuhteella on vaikutusta lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Parisuhde on eri asia kuin vanhemmuussuhde. Parisuhdetta voi ja kannattaa tukea. Usein parisuhteen hoito jää vähemmälle, kun perheeseen syntyy lapsi. Lapsi oppii suhdetaitoja ja parisuhdemallin vanhempien ja läheisten aikuisten vuorovaikutuksen kautta. Tutkimusten mukaan vanhempien välinen riittely on erittäin haitallista lasten kehitykselle. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Vanhempien välinen rakentava ristiriitojen ratkaisu mahdollistaa lapselle kasvurauhan. Työntekijät voivat ottaa parisuhteen puheeksi osana muuta perheiden tukemista. Apuna tässä on [parisuhteen tuen kortti](#). Tarvittaessa pariskunnat voi ohjata matalan kynnyksen ammatillisen parisuhteen tuen palveluihin.

Pariterapian vaikuttavuutta on tutkittu laajasti ja vaikuttavuustutkimusten mukaan pariterapia auttaa kolmea neljästä parisuhdeongelmasta kärsivästä pariskunnasta. Voidaankin sanoa, että onnistumisprosentti vastaa ohitusleikkauksen onnistumisprosenttia. Vaikuttavuustutkimusten mukaan asiakkaat kertovat keskustelewansa rakentavammin, kun terapeutti suhteen ulkopuolisena on läsnä. Kun terapeutti kohtaa puoliset tasapuolisesti ja suhtautuu kummankin näkökulmaan vakavasti, asiakkaat saavat uudenlaisen kokemuksen, jossa kumpaakaan ei vähätellä, tuomita tai loukata.

Fokus siirtyy yksilöistä vuorovaikutukseen, jossa molemmilla puolisoilla on vaikutusvaltaa.

Parisuhteen päättyessä eroon, vanhemmuussuhdetta kannattaa tukea. Tutkimusten mukaan lapset voivat erotilanteessa sitä paremmin, mitä paremmin vanhemmat pystyvät hoitamaan vanhemmuussuhdetta muuttuneessa tilanteessa.

Suosittelavia erotilanteiden tuen työkaluja perheiden ja eri toimijoiden työntekijöiden käyttöön

- ohjata ja tukea perheitä tekemään vanhemmuussuunnitelma erotilanteissa, (<https://stm.fi/vanhemmuussuunnitelma>)
- järjestää erotilanteiden vertaisryhmätoiminnot lapsille, nuorille sekä vanhemmille teemalliset kahvilat esim. erokahvila toimintojen tarjoaminen perheille
- eron ensiapupisteen työskentelyn järjestäminen ja tarjoaminen perheille eri toimijoiden yhteistyönä
- eroseminaarien järjestäminen

3.4 TARJOAMME LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN TARPEISIIN PERUSTUVIA PALVELUJA

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut kootaan yhdeksi palvelukokonaisuudeksi, jota kutsutaan Perhekeskukseksi. **Perhekeskustoiminnalla tarkoitetaan integroituja lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveystalveluja.** Perhekeskus käsittää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja terveyttä edistävää sekä varhaista tukea, hoitoa ja kuntoutusta tarjoavan monialaisen palveluverkoston. Perhekeskuksia kehitetään valtakunnallisen perhekeskustoimintamallin avulla. Toimintamallin mukaisesti perhekeskuksessa sovitaan yhteen lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalvelut, sivistystalvelut, kuntien toimet hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä järjestöjen ja seurakuntien toiminta perheitä hyödyttäväksi toimivaksi kokonaisuudeksi. Käytännön toiminta suunnitellaan alueellisesti ja paikallisesti yhdessä kuntien muiden talvelujen sekä järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Perhekeskuksen talvelut toimivat verkostomaisesti. Niitä voidaan tarjota palvelunantajien toimipisteissä yhteen koottuina tai erillisinä tai tuoda asiakkaan kotiin, varhaiskasvatuksen toimipaikkaan tai kouluun tai tarjota sähköisinä talveluina. Lapsiperheille suunnattujen sosiaali- ja terveystalvelujen osalta perhekeskukset toimivat osana sosiaali- ja terveystalvelukeskusta. Perhekeskusten kehittäminen perustuu vastaaviin periaatteisiin ja samaan lainsäädäntöön kuin kansallinen sosiaali- ja terveystalvelukeskusten kehittäminen.

Palvelukokonaisuudessa sitoudutaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusten noudattamiseen sekä Unicefin lapsiystävällisen kuntien ja maakunnan mukaisiin ratkaisuihin. Palvelukokonaisuuden toteutusta ohjaavat myös maakunnallinen hyvinvointikertomus sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä lastensuojelun käsikirja. Talveluiden sisällön tuottamista ohjaa keskeinen sotea ja kuntia sekä niiden yhteistyötä ohjaava lainsäädäntö.

Taulukko/kuva 12: Lasten, nuorten ja perheiden perhekeskuksen palveluverkkokuva (THL/perhekeskustoiminta)

Keskeiset maakunnalliset periaatteet kaikissa talveluiden tarjoamisessa ovat

- huomioida koko perheen tilanne
- alueellinen yhdenvertaisuus ja talveluiden saavutettavuus
- talvelut ovat saatavilla sujuvasti ja mahdollisimman lähellä lasten ja nuorten arkiympäristöä
- eri toimijat suunnittelevat talveluja yhtenä kokonaisuutena
- vältetään jonoja, pompottelua ja toimijalta toiselle lähettelyä

- palveluiden tarjoamisen tavoitteena on yhdessä perheen kanssa toteutettu yksi yhteinen tilannekuva, monitoimijainen arviointi ja suunnitelma
- perheiden yksilöllisten tarpeiden mukaisten ja riittävien palveluiden tarjoaminen
- perheiden aito kohtaaminen ja oman arvion kuuleminen

Kunnan palvelut perhekeskustoiminnassa

Hyvinvointialueiden aloittaessa toimintansa kuntaan jäävät perhekeskustoimintaan kuuluvat palvelut ovat ensisijaisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja sivistystoimen palveluja.

- varhaiskasvatus
- esiopetus
- perusopetus
- nuorisopalvelut
- liikuntapalvelut
- kulttuuripalvelut
- monialaiset kohtaamispaikat
- hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ml. ehkäisevä päihdetyö

Myös toisen asteen koulutus eli lukiot ja ammatillinen koulutus ovat osin osa perhekeskustoimintaa.

Varhaiskasvatuksella, esi- ja perusopetuksella on perhekeskustoimijoista toiminnallisesti suurin rooli lasten ja nuorten elämässä. Varhaiskasvatuksessa myös vanhempien kohtaaminen on päivittäistä. Perhekeskustoiminnan perusajatus on, että lapsi, nuori ja perhe asuu kunnassa ja heidän luonnollinen kasvu- ja arkiympäristönsä tulee ottaa huomioon perhekeskustoiminnassa. Lapsille ja nuorille suunnattu toiminta ja palvelut on hyvä mahdollisimman laajasti integroida osaksi varhaiskasvatuksen ja koulun ja oppilaitosten arkea. Esi- ja perusopetuksella sekä toisen asteen oppilaitoksilla on oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa sekä opetussuunnitelmissa selkeä velvoite hyvinvoinnin edistämiseen sekä yhteisöllisen että yksilökohtaisen opiskeluhoillon toteuttamiseen yhdessä opiskeluhoitopalveluiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalveluilla on keskeinen merkitys hyvinvoinnin ja oman toimijuuden vahvistajana. Nuorisopalvelut ovat vahvasti osana nuorten monialaisten palvelujen tarjoamista ja kehittämistä, mm. ohjaamotoiminnan ja koulunuorisotyön osalta. Kirjastot toimivat myös lasten, nuorten ja perheiden kohtaamispaikkoina ja palvelujen tarjoajana.

Kunnan teknisillä ja elinvoimaan liittyvillä palveluilla ja päätöksillä vaikutetaan olennaisesti lasten, nuorten ja perheiden arkiympäristöön ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.

Avoimia yhteisöllisellä periaatteella toimivia kohtaamispaikkoja kannattaa sijoittaa remontoitavien/uusien päiväkotien ja koulujen yhteyteen. Kunnan tarjoamat kirjasto- ja nuorisopalvelut ja niiden tilat voivat myös toimia yhteisöllisinä kohtaamispaikkoina taajamissa. Kunta on keskeisessä roolissa paikallisen kohtaamispaikkatoiminnan mahdollistajana ja järjestäjänä niin tilojen kuin yhteistoiminnan osana. Sote-toimijoiden rooli on järjestää toimintaa ja palveluja myös kohtaamispaikoissa. Sote-palvelun integrointi osaksi arkea mahdollistetaan luomalla integroituja palvelukokonaisuuksia ja yhteistoimintatiloja. Toimivassa yhteisöllisessä

kohtaamispaikkatilasta löytyvät asiakaspalvelutiloja yksilökohtaiselle sote-palvelulle, yhteinen avara tila ryhmämuotoiselle palvelulle ja ryhmätoiminnalle sekä ilmainen toimintamahdollisuus järjestöjen vapaaehtois- ja avoimelle vertaistuelliselle toiminnalle.

Kuntien palveluiden ja päätöksenteon tulee perustua lapsi- ja perheystävälliseen toimintakulttuuriin sekä lapsivaikutusten arviointiin. Kunnat vastaavat myös kuntalaisten osallisuuden edistämisestä.

Perhekeskustoiminnan sosiaali- ja terveystalvet ja niiden integrointi

Perhekeskuksen sosiaali- ja terveystalveluiden ensisijainen tavoite on hyvinvoiva lapsi ja perhe. Talveluissa tulee tarjota ennaltaehkäiseviä- ja varhaisen tuen talveluja. Sosiaali- ja terveystalvet toimivat yhteistyössä ja tukevat kuntia heidän terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tehtävässä. Tähän tehtäväalueeseen kuuluu mm. hyvinvoinnin seuranta ja edistäminen, tuen tarpeita vastaavien talveluiden järjestäminen ja lasten haitallisten kasvuolosuhteiden poistaminen tukemalla vanhemmuutta ja lapsen hyvinvointia. Kasvuolojen vahvistamista toteutetaan ehkäisevällä lastensuojelulla, joka on kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien yhteinen tehtävä. Kaikessa talveluiden järjestämisessä ja tuottamisessa tulee noudattaa lapsen oikeuksien toteutumista ja lapsivaikutusten arviointia.

Perhekeskuksen sosiaali- ja terveystalveluihin kuuluvat universaalit lasten, nuorten ja perheiden talvelut, joissa integroituvat sosiaali- ja terveystalvet esim. neuvolassa terveydenhoitaja ja perheohjaus/perhetyö.

Perhekeskustoiminnan universaaleja sosiaali- ja terveystalveluja ovat

- äitiys-, ehkäisy- ja perhesuunnitteluneuvola sekä lastenneuvolatalvelut
- opiskeluhuoltotalvelut eli esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen kuraattori- ja psykologitalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitaja- ja lääkäritalvelut
- esiopetuksen, koulun ja oppilaitoksen oppilas- ja opiskeluhuolto sisältää sekä yhteisöllistä että yksilökohtaista opiskeluhuoltoa, jota toteutetaan yhdessä koulun ja oppilaitoksen henkilöstön kanssa sekä tarvittaessa yhdessä soten ja muiden toimijoiden kanssa integroiden talvelut lapsen, nuoren ja perheiden tarpeita vastaavaksi kokonaisuudeksi.

Perhekeskustoimintaan kuuluvat perustason sosiaali- ja terveystalvelut

- sosiaalitalveluiden osalta näitä ovat ainakin kotitalvelu, perhetyö, tukisuhdetoiminta (tukihenkilöt ja tukiperheet) lapsiperheiden sosiaalityö ja -ohjaus, kasvatustalvet ja perheneuvonta sekä perheoikeudelliset talvelut
- terveystalveluiden osalta äitiys- ja lastenneuvolatalvelut sekä ehkäisy- ja perhesuunnitteluneuvola, lääkäri- ja psykologitalvelut
 - fysio-, puhe-, ravitsemustalvet ja toimintaterapia.
 - neuvolan perhetyö
 - lasten- ja nuorten perusterveydenhuollon mielenterveys- ja päihdetalvelut

Perhekeskustoimintaan kuuluvat erityistason sosiaali- ja terveystalvet

- lasten ja nuorten erikoissairaanhoido
- lastensuojelu
- lähisuhdeväkivaltatyo

Maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa on tavoitteena vahva palveluiden yhteensovittaminen. Palveluiden yhteensovittamisessa on kyse siitä, että perheen tarpeen pohjalta kootaan tuesta ja erilaisista palveluista muodostuva yhdessä sovittu kokonaisuus, joka on kirjattuna yhteiseen suunnitelmaan. Perheen kanssa sovitut talvet ovat saatavilla sujuvasti ja oikea-aikaisesti. Talvet vastaavat perheiden tarpeisiin, kun heillä on käytettävissä monialainen arviointi, yksi yhteinen suunnitelma ja tarpeidensa mukainen tuki ja talvet niin perus- kuin erityistasolta.

Maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa on tavoitteena vahva palveluiden yhteensovittaminen. Palveluiden yhteensovittamisessa on kyse siitä, että perheen tarpeen pohjalta kootaan hoidosta, tuesta ja palveluista muodostuva yhdessä sovittu kokonaisuus, joka on kirjattuna yhteiseen suunnitelmaan. Perheen kanssa sovitut talvet ovat saatavilla sujuvasti ja oikea-aikaisesti. Talvet vastaavat perheiden tarpeisiin, kun heillä on käytettävissä monialainen arviointi, yksi yhteinen suunnitelma ja tarpeidensa mukainen tuki ja talvet niin perus- kuin erityistasolta.

Järjestöt, seurakunnat ja yritykset mukana perhekeskustoiminnassa

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä kunnan on tehtävä yhteistyötä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa sekä edistettävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia. (Terveydenhuoltolaki 12§ (sekä tuleva sote-järjestämlaki 6§)

Järjestöjen rooli perhekeskustoiminnassa on laaja. Järjestöt voivat esimerkiksi tarjota monipuolista vertaistuellista toimintaa ja varhaista tukea mahdollistaa vapaaehtoistoimintaa ja perheiden arkea tukevaa toimintaa toimia palveluiden tuottajana osana sosiaali- ja terveystalvetu ja sekä sivistystoimea.

Järjestöjen roolissa on hyvä erottaa kolme ulottuvuutta:

1) Kansalaislähtöinen ja avustuksiin perustuva hyvinvoinnin ja terveyden edistäjän rooli. Tämän mahdollistaminen edellyttää erityisesti kunnilta ja tulevilta sote hyvinvointialueilta avustuksia ja tukitoimia, jotta perhekeskustoiminnassa toteutuisi mahdollisimman vahva ja laaja vapaaehtois- ja voittoa tavoittelematon perheiden hyväksi tehtävä toiminta. Hyvä esimerkki on myös Pieksämäen kohtaamispaikka perheiden Hermanni, jossa MLL ja Pieksämäen kaupunki toteuttavat saman katon alla mm. avointa varhaiskasvatusta yhteisvoimin.

2) Asiantuntijuuteen ja ammatilliseen osaamiseen perustuva psykososiaalista tukea. Järjestöjen tukityö perustuu pääsääntöisesti avustuksiin ja hankerahoituksiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajat voivat rahoittaa työtä osittain. Järjestöt voivat keskittyä joihinkin erityiskysymyksiin kuten Viola ry väkivaltatyoöhön.

3) Talvetun tuottajan rooli erityisesti sote-talvetuissa. Etelä-Savossa ei ole juuri lainkaan talvetujen tuottajan roolissa toimivaa järjestöä, joka tuottaisi talvetu lapsiperheille.

Perhekeskustoiminnan yhteistyösopimuksessa on ollut mukana järjestöistä Etelä-Savon yrittäjät ry, MLL Järvi-Suomen piiri ry ja Viola - väkivallasta vapaaksi ry. Näiden lisäksi monet järjestöt tekevät työtä lapsiperheiden hyväksi. Tavoitteena olisi edelleen laajentaa lapsiperhejärjestöjen yhteistyötä ja saada lisää järjestöjä mukaan perhekeskustoiminnan toteutukseen ja mukaan perhekeskustoiminnan yhteistyösopimukseen.

Seurakuntien toiminta tukee lapsia, perheitä, vanhemmuutta ja parisuhdetta elämän eri vaiheissa. Seurakunnat voivat olla toteuttamassa perhekeskustoimintaa usean toimintamuotonsa kautta, kuten varhaiskasvatus, nuorisotyö, diakoniatyö, Perheasiain neuvottelukeskus, vapaaehtoistoiminta sekä määräaikaiset hankkeet. Seurakuntien työntekijät tuovat toimintaan oman ammattiosaamisensa, ja vapaaehtoiset oman työpanoksensa. Paikkakunnan mahdollisuuksista ja tarpeista riippuen painotukset ja työntekijäryhmät voivat olla erilaisia ja seurakunnan osuus perheiden tukiverkostossa tilanteen mukainen. Joissakin tapauksissa seurakunnan työntekijä tuo mukanaan erityisosaamista (esim. vammaiset, uusperheet, taloudellisen tuen erityistilanteet). Uusia toimintamuotoja kehitetään jatkuvasti, ja erilaisiin kokeiluihin on valmiutta. Käyttökelpoinen toimintatapa on esimerkiksi työparityöskentely, jossa toimijat tulevat eri organisaatioista.

Seurakuntien lapsi- ja nuorisotyö tavoittaa suuren määrän lapsiperheitä omassa toiminnassaan ja ne tarjoavat monipuolista yhteisöllistä toimintaa ja palveluja. Seurakunnat järjestävät mm. perhekerhoja, leirejä ja vertaistuellista toimintaa. Seurakuntien laaja toiminta, palvelut ja tilat ovat osa perhekeskustoimintaa ja tarjoavat lapsille, nuorille ja perheille yhden vaihtoehdoisen osallistumiskanavan. Erityisen suurena järjestöjen ja seurakunnan rooli avoimen toiminnan ja varhaisen tuen järjestäjänä näyttäytyy kaupunkikeskustojen ulkopuolella ja maaseutualueella. Keskeisenä palvelun tuottajana seurakunta toimii mm. perheasioiden sovittelussa Etelä-Savossa.

Yritykset tarjoavat perheille erilaisia palveluja sekä vapailla markkinoilla että sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajana (ostopalveluna). Palvelusetelin kautta perhe voi valita lapsi- ja perhepalveluja mm. lapsiperheiden kotipalvelussa. Perheillä on käytössä paljon vapaaehtoisia lapsi- ja nuorisovakuutuksia, joiden turvin he käyttävät yksityisiä palveluja, erityisesti terveyspalveluja.

Suositteluvia toimintamalleja perhekeskusverkoston toimijoille

Perhekeskuksen palveluverkoston toimijoiden suositeltavia keinoja perhelähtöisten ja yhteen sovitettujen palveluiden saavuttamiseksi

- ohjauksen ja neuvonnan ja varhaisen tuen palveluissa on mukana kunnan, sosiaali- ja terveydenhuollon, järjestöjen ja seurakuntien ammattilaisia mm. perheneuvo, ryhmätoiminnot, tapaamiset ilman ajanvarausta, eron ensiapu
- lisätään vertaistuellista ryhmätoimintaa ja palveluiden yhteissuunnittelua ja - tarjoamista eri toimijoiden kesken, mukaan lukien varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen toiminta
- käytetään näyttöön perustuvia työmenetelmiä: Etelä-Savo painopisteenä lapset puheeksi ja pilotoinnissa MDFT (multi demensional Family therapy), IPC (interpersoonallinen ohjanta)
- mahdollistetaan palveluihin ohjaus yksilöllisen tarpeen ja kokemuksen perusteella esim. yksinäisyys

- tarjotaan monialaista palvelutarpeen arviointia jalkauttaen erityisen tason osaamista mukaan yhteiseen työskentelyyn
- tuodaan erityisen tason osaaminen perustason lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävän työn tueksi (arviointi, jalkautuminen, konsultaatiokäytännöt)
- koulutetaan työntekijät ja vahvistetaan systemisen työotteen käyttöä lapsiperhepalveluissa ja lastensuojelussa
- vahvistetaan erityisesti perheterapeuttista työskentelyä ja perhetyön osallisuutta työskentelyssä.
- koulutetaan ja hyödynnetään alueellista lähisuhdeväkivaltatyön osaamista ja verkostoa entistä tiiviimmin (puheeksi otto, avainhenkilöt, marak, Viola ry:n palvelut)
- huomioidaan koulun erityisen ja vaativan tuen oppilaat ja tarjotaan riittävät erityisen palvelut lapsille, nuorille ja heidän perheilleen sekä tunnistetaan tuen tarve jo varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana luoden monialainen tuki perheelle riittävän varhaisessa vaiheessa

4 SEURANTA

LAPE-muutosohjelman tulostavoitteissa on asetettu vuodelle 2025 seuraavat tulosmittarit:

LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAN (LAPE) TULOSINDIKAATTORIT

- Lasten/nuorten ja vanhempien välinen vuorovaikutus on parantunut
- Lasten ja nuorten yksinäisyys on vähentynyt
- Jokaisella lapsella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde
- Kiusaaminen (varhaiskasvatuksessa ja koulussa) on vähentynyt
- Jokaisella lapsella/nuorella on harrastus
- Koulutuksen keskeytyminen on vähentynyt (sekä perusopetuksessa että toisen asteen koulutuksessa)
- Lasten ja nuorten kiinnittyminen kouluun on vahvistunut
- Lasten ja nuorten kokema väkivalta on vähentynyt
- Ehdollisen tuomion saaneiden, valvonnassa olevien nuorten määrä on vähentynyt.
- Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
- Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
- Lasten, nuorten ja vanhempien kokemus osallisuudesta palveluissa (varhaiskasvatus, koulu, lastensuojelu, terveys- ja kuntoutuspalvelut jne.) on parantunut
- Perheystävällisten toimintamuotojen käyttö työpaikoilla on lisääntynyt ja vanhempien kokemus työkuoritus on vähentynyt
- Lasten, nuorten ja perheiden kokemus palvelujärjestelmän toimivuudesta on parantunut.

(STM 2016.)

Etelä-Savo on mukana FinLapset 3 - 4 kk ja 4-vuotiaiden tiedonkeruussa ja kouluterveyskyselyissä 4.-5.-luokkalaisille sekä 8.-9-luokkalaisille ja toisen asteen opiskelijoille.

Perhekeskustoiminnan arvioinnissa huomioidaan kuntien ja maakuntien hyvinvointikertomusten minimietopaketteja, joiden tavoitteena on yhdenmukaistaa ja tehdä vertailukelpoiseksi eri

organisaatioiden suunnitelmia. Sote-palveluista luodaan tietopaketteja, joista lasten, nuorten ja perheiden palveluille on tulossa oma tietopaketti. Tietopaketin avulla palveluiden järjestäjä voi tarkastella palvelukokonaisuuksia. Indikaattorityö jatkuu kansallisesti ja maakuntien alueella tulevaisuudessakin. Lisäksi hyvinvoinnin vahvistamistyössä huomioidaan asetetut HYTE-kertoimet.

4.2. PERHEKESKUSTOIMINNAN ARVIOINTI

Etelä-Savon perhekeskustoiminnan kokonaisvaltaiseen arviointiin on luotu arviointipohja vuoden 2019 aikana osana LAPE muutosohjelman työskentelyä. Paketti on koottu perhekeskustojien ja lapsiperhepalveluiden johdon LAPE akatemian työskentelyssä.

Perhekeskustoiminnan arviointi on toteutettu ensimmäisen kerran vuonna 2020. Arviointi toimi samalla sote-keskushankkeen lähtötilanneselvityksenä lasten, nuorten ja perheiden palveluiden osalta. Arviointi piti sisällään vuoden 2019 aikana sovitut arviointi- ja seurantaosiot:

- 1) Etelä-Savon lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin seurantaindikaattorit
- 2) Etelä-Savon perhekeskustoiminnan indikaattorit (toimijoiden kysely ja erikseen sovitut indikaattorit)
- 3) Perheiden kokemukset (kysely toteutettiin loka-marraskuussa 2020)

Arvioinnin yhteenveto on luettavissa kokonaisuudessaan lape.etelä-savo.com sivustolta. Tässä suunnitelmassa viitataan arvioinnissa mukana olleisiin indikaattoreihin ja tuloksiin.

Keskeiset tulokset perhekeskustoiminnan kehittämisessä

TULOS 1: Perheiden elintapaohjauksen tunnettavuudessa on kehitettävää

TULOS 2: Erityistä huomiota tulee kiinnittää alakouluikäisten hyvinvointiin (4-5lk kysely)

TULOS 3: Työnantajilta ja toimijoilta toivotaan joustavampia lapsi- ja perhelähtöisiä toimintatapoja mm. mahdollisuus etätöihin, joustavat työaikajärjestelyt tai varhaiskasvatuksen joustavat käytännöt hoitopaikan sijainnin ja lasten osallistumisen suhteen.

TULOS 4: Erityistä parannettavaa on toimijoiden yhteisessä viestinnässä

Muita huomioita arviointiaineistosta

- Lapset puheeksi on eniten toimijoiden käyttämä varhaisen työn muoto, mutta sen tunnettavuudessa perheiden keskuudessa sekä toimijoiden seurannassa menetelmän käytöstä on parannettavaa.
- Perheiden mielestä he tulevat parhaiten kuulluksi varhaiskasvatuksessa, jossa myös otettiin vanhempia eniten mukaan toiminnan suunnitteluun.
- Nuorten osalta on käytössä useita osallisuutta mahdollistavia edustuksellisia vaikuttamiskanavia ja avoimia osallistumisen mahdollisuuksia.
- Eniten kehitettävää osallisuudessa oli päätöksentekoon osallistumisen mahdollistamisessa perheille
- Perheitä tuettaisiin parhaiten arjen sujuvuudessa tarjoamalla keskustelumahdollisuutta, konkreettista apua kotiin, tukemalla koko perhettä, vertaistuellalla sekä yhden luukun periaatteella toimivilla palveluilla.

- Varhaisen tuen ja sosiaalihuoltolain mukaiset perhetyön ja kodin- ja lastenhoitopalveluiden piirissä olevien perheiden määrä on lisääntynyt (SOTE arviointi 2019), mutta se on edelleen alhaisin kokomaan ja verrokkimaakuntien tuloksiin verrattuna.

Vuoden 2021 työskentelyn osalta arvioinnin tiedonkeruu ja tulosten analysointi toteutetaan kevään 2022 aikana. Tulevien vuosien aikana perhekeskustoiminnan arviointi yhteen sovitetaan tulevan hyvinvointialueen ja yhdessä sovitun monitoimijaisen tiedolla johtamisen sisältöihin.

5 KUNTAKOHTAINEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN RUNKO

Tätä osiota voidaan käyttää kuntakohtaisen suunnitelman ja painopistealueiden kokoamiseen.

5.1 KUNNAN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA YHTEYS MUIHIN SUUNNITELMIIN

Kunnan hyvinvointisuunnitelma, strategiset painopisteet sekä yhteys maakunnan suunnitelmiin.

Kuntakohtaista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointitietoa.

5.2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN KUNTAKOHTAISET TOIMENPITEET

5.3 OPISKELUHUOLTO

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan on kirjattava, miten kunnan alueella sijaitsevissa oppilaitoksissa opiskeluhoolto toteutuu. Kuvataan kuntakohtaisesti.

5.4 KUNTAKOHTAISEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN ARVIOINTI

LIITE 1. Kouluterveyystuloksia 2021 – Etelä-Savon hyvinvointialue

LIITE 2. FINLAPSET-kyselytutkimustuloksia 2020 - Etelä-Savo vs. koko maa